

I. Kılıç Arslan: Haçlıları Durduran Selçuklu Sultanı

Burak Nazif Sarıcı

İstanbul, Kronik Kitap, 2022, 227 sayfa, ISBN 978-625-8431-69-8.

Serdar Kaan DURAN*

I. Kılıç Arslan kitabının yazarı Burak Nazif Sarıcı, İstanbul Üniversitesinde lisans eğitimini tamamladıktan sonra aynı üniversitenin Tarih Bölümü Ortaçağ Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimini almış ve başarı ile tamamlamıştır. Şu anda Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapmakla beraber, hem lisans eğitimini hem de yüksek lisans eğitimini tamamladığı İstanbul Üniversitesinde Orta Çağ tarihi üzerine doktora eğitimini sürdürmektedir. Ağustos 2022’de *Kronik Kitap* tarafından yayımlanan 227 sayfalık kitabın sonunda 15 sayfa görsel bulunmaktadır. Bu görseller 24 adet olup, kitabın yazımı esnasında yazarın yaptığı saha çalışmalarını göstermektedir. Kitap; sunuş, ön söz, giriş ve sonuç bölümlerinin dışında 6 ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde (s. 19-28) Selçukluların, kendilerinden sonra gelen dönemin şekillenmesine etki etmesi ve bıraktıkları miras ile büyük bir medeniyetin oluşumuna katkı sunduğuna değinilmiştir. Kitabın ana teması Anadolu Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan olduğu için ilk olarak, mensubu olduğu hanedan olan Selçukluların ortaya çıkışı, zaman içerisinde hanedanlığın gelişmesi, hanedanlık içerisindeki anlaşmazlıkların ortaya çıkışı ve Anadolu’nun fethine doğru gidilen süreç aktarılmıştır. Sonrasında Anadolu’nun Türk yurdu hâline gelmesi sürecinde başaktör olan Türkiye Selçuklu Devleti’nin kuruluşunun, Selçuklu ailesinin yaşadığı iç ayrılıkların sonucu olması; Arslan Yabgu’nun hapsedilmesiyle başlayan sürecin zaman içerisinde aile içi savaşa dönüşmesi; Selçuklu Devleti adına

* Lisans Öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara, duran.serdarkaan@hbv.edu.tr

faydalı hizmetlerde bulunmuş olan Kutalmış'ın, Tuğrul Bey'in saltanatının sonlarına doğru isyan bayrağı çekmesi aktarılmıştır. Tuğrul Bey'in vefatından sonra Kutalmış tehdidi daha da büyümüş; 1063 senesinde Alp Arslan ile başkent Rey'de giriştiği mücadeleyi kaybeden Kutalmış, savaşta hayatını kaybetmiştir. Sultan Alp Arslan'ın Kutalmış'ın esir düşen yakınlarını cezalandırmak istemesi ama veziri Nizamü'l-Mülk'ün buna izin vermemesi sonrasında Alp Arslan, Kutalmış'ın oğullarını Urfa-Birecik yörelerine göndermiş ve bu kardeşlerden Alp-İlig ile Dolat, yönünü Kuzey Suriye'ye çevirmişken diğer iki kardeş Mansur ve Süleyman Şah, yönünü Bizans'a çevirmiştir. Bizans İmparatorluğu içerisindeki karışıklıklardan yararlanan Süleyman Şah, 1078 yılında İznik'te, Anadolu toprakları içerisinde Selçuklu hanedanlığına mensup yeni bir devlet olan Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. Giriş bölümü, Süleyman Şah dönemine dair bilgilendirme yapılarak tamamlamıştır.

“Belirsizlik” başlıklı birinci bölüm (s. 29-64), dokuz alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak Anadolu'da oluşan kargaşa ve endişe hâli, Süleyman Şah'ın devleti kurması ve yükselişiyle birlikte Büyük Selçuklu sultanı Melikşah tarafından batı topraklarında oluşan büyük bir tehlike olarak görülmesiyle birlikte başlayan süreç işlenmiştir. Süleyman Şah; içinde bulunduğu şartlara göre siyasetine yön veren, gerektiğinde herkesle mücadele etmiş olan; saltanatının henüz başlarında Bizans ile savaşmış, bağımsız bir hükümdar anlayışıyla hareket eden ve Bizans imparatoru Aleksios Komnenos ile sulh antlaşması (1081, Drakon Çayı Antlaşması) imzalayıp bir imparatorluk tarafından resmen tanınan bir hükümdar olarak tanıtılmıştır. Daha sonra Anadolu'daki ilerleyişini sürdürüp otoritesini güçlendirmesi, Antakya gibi önemli bir şehri ele geçirmesi ve Sultan Melikşah'a tabi olan Halep'i kuşatmasının ardından Sultan Melikşah'ın kardeşi Melik Tutuş ile yaptığı bu mücadele esnasında vefat etmiş ve çocukları Kılıç Arslan ile Kulan Arslan esir alınmıştır. 1086 senesinde Süleyman Şah'ın vefatı ve çocuklarının esir alınması, Türkiye Selçuklu tahtının 7 sene boyunca hükümdarsız kalmasına neden olmuş ve devlet, Süleyman Şah'ın Antakya seferi öncesi İznik'teki tahtını vekâleten bıraktığı naibi Ebu'l-Kasım ve kardeşi Ebu'l-Gazi tarafından yönetilmiştir. Türk tarihinde birçok defa karşımıza çıkan, devletin hükümdarsız kalması (fetret devri) durumunu Türkiye Selçukluları da kuruluşundan 8 sene sonra 7 senelik bir süreyle tatmıştır.

“İlk Yıllar” başlıklı ikinci bölüm (s. 67-81), iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bölüm girişinde, kitaba adını veren hükümdar I. Kılıç Arslan'ın 7 senelik esaretinin ardından geri dönüp tahta çıkış serüveni ve ilk dönemine dair kaynaklarda kafa karıştırıcı bir şekilde aktarılan bilgiler derlenip toparlanarak aktarılmıştır. I. Kılıç Arslan'ın esareten kurtulup İznik'e ne şartlar altında geldiğinin bilinmemesi, hayatının sultan olmadan önceki dönemine ilişkin karışık ve yetersiz bilgilerle örülü olması, eldeki bilgilerin birçoğunun güvenilir olmaması ve I. Kılıç Arslan'ın hayatının ilk yılları ele alınırken kaynakların dikkatli değerlendirilmesinin gerekli olduğu bildirilmiştir. Bu döneme ilişkin kaynakların belirsizliğinin fazla olmasının temel nedeni, bölgedeki olaylara ilgi duyup anlatan kaynakların az ve kendi aralarında mukayeselerinin zor olması nedeniyle ilişkilendirilmiştir. Son olarak da devletin *ikinci banisi* mi yoksa *gerçek kurucusu* mu olduğuna dair, tarihçiler tarafından farklı şekilde yorumlanan I. Kılıç Arslan dönemine değinilmiştir. Yazar, bu dönemi kendi nezdinde *Türkiye Selçuklularının*

toparlanma ve güçlenme süreci olarak değerlendirmiştir.

“Batı Anadolu’da Güç ve Çıkar Çatışmaları: Kılıç Arslan, Çaka Bey, Aleksisos Komnenos” başlıklı üçüncü bölüm (s. 85-112), beş alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak, Bizans’ın sıkıntılı zamanlarında tahta geçen Aleksios Komnenos’un aldığı enkazı ayağa kaldırmak için verdiği mücadeleye değinilmiştir. Sonrasında Anadolu’da Türk denizciliğinin kurucularından Çaka Bey’in, Anadolu fethinde faal olarak bulunan ve bu topraklarda akın yapan genç bir Türk beyi olduğu aktarılmıştır. Çaka Bey, Bizans ile bir mücadelesi esnasında esir düşmüş ve burada esir kaldığı dönem boyunca kendini denizcilik üzerine geliştirmiştir. İmparatorun değişmesi ile birlikte yeni gelen imparator Komnenos ile yıldızının uyuşmaması nedeniyle, firar etmek için fırsat kollayan Çaka Bey, İzmir’e kaçmış ve orada bulunan Türkmen gruplarıyla beraber faaliyetlerine başlamış, sonrasında Bizans ile mücadelelere girişmiştir. 1093 senesinin başlarında Anadolu coğrafyasında ismi ön plana çıkan, kendisi gibi bir Türk beyi olan Selçuklu sultanı Kılıç Arslan ile irtibata geçmiş ve onu kızıyla evlendirerek müttefiki olmuştur. Bu müttefikliğin neticesinde birlikte hareket ederek Bizans’a karşı akınlar yapmışlardır. Akınlar esnasında ön plana çıkan, I. Kılıç Arslan tarafından bu akınların komutanı olarak tayin edilen İlhan adlı komutana ve hiçbir müttefikinden istediği verimi elde edemeyen Çaka Bey’in Bizans ile mücadelesine devam ettiği ancak bu mücadelelerin esnasında Komnenos’un I. Kılıç Arslan’ı kayınpederine kışkırtmak amaçlı yolladığı mektuba, en sonunda yapılan barış antlaşmasına değinilmiştir.

“Yeni Bir Düşman Birinci Haçlı Seferi” başlıklı dördüncü bölüm (s. 115-168), on bir alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak, Haçlı Seferleri öncesi Avrupa’nın durumu ve Haçlı Seferlerinin ortaya çıkışına doğru giden sürece değinilmiştir. Haçlı Seferleri tarihinin sembol isimlerinden Pierre l’Ermite’in; bir Haçlı anlayışı ortaya çıkarmak maksadıyla tüm Avrupa’yı dolaşması, Haçlıların birinci ayağını oluşturacak halk ordusunun güzergâhı üzerinde bulunan Hristiyan köylerine yaptıkları yağmalar, diğer Haçlı birlikleriyle (Alman, İtalyan ve Fransız) olan anlaşmazlıkları, Haçlıların, Selçuklu başkentine kadar gelmeleri ve I. Kılıç Arslan’ın Haçlılarla olan mücadeleleri aktarılmıştır. Mücadelelerin sonucunda zafer kazanan I. Kılıç Arslan’ın, bu zaferin verdiği rahatlıkla doğuya doğru genişleme emellerinden dolayı kendisi için fevkalade ehemmiyeti olan Malatya’yı kuşattığı ama I. Haçlı Seferi’nin ana ordularının başkent İznik’i kuşattığı haberleri gelince, ele geçirmeyi çok istediği Malatya’dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Seferin ilk büyük hedefinin, stratejik bir öneme sahip ve Türkiye Selçuklularının başkenti olan İznik’i ele geçirmek olduğu lakin son derece korunaklı Türk garnizonunun kuvvetli olmasının Haçlılar için bir dezavantaj oluşturduğu belirtilmektedir. Tabii sadece Haçlıların değil Selçukluların da dezavantajı vardır. Sultan ve asıl ordunun şehirde değil Malatya’da olması, Haçlıların 6 Mayıs tarihinde ulaştıkları İznik’i sıkı kuşatma altına alması ve verilen mücadelelerin sonunda, 18 Haziran 1097 tarihinde İznik’teki Selçuklu garnizonu, Bizans kumandanı Manuel Butumites ile gizlice görüşme yapmış ve 20 yıldır Türkiye Selçuklularına başkentlik yapan kent, Bizans kuvvetlerine teslim edilmiştir. Haçlıların, Kılıç Arslan’ın aldığı bu mağlubiyetin ardından Kudüs’e giden yolda Anadolu topraklarında daha rahat ve emin adımlarla geçebileceklerini görmeleri, Haçlıların ilerleyişi ve I. Haçlı Seferi’nin sonrasında Kılıç Arslan ile Bizans ilişkilerine ve en sonunda I. Haçlı Seferi’nin geride

bırdıklarına değinilmiştir.

“Anadolu’nun Müdafaası 1101 Yılı Haçlı Seferleri” başlıklı beşinci bölüm (s. 171-198), yedi alt başlıktan oluşmaktadır. I. Haçlı Seferi sonrasında Anadolu’da oluşan tahribat, bölgenin siyasi dengelerini değıştirmiştir. Antakya ve Urfa’da kurulmuş olan Haçlı devletleri bölgedeki komşu Müslüman devletler için doğrudan bir tehdit hâline gelmiş ve bölgede iki Türk hükümdarı arasında yaşanan rekabet artarak devam etmiştir. Aradaki rekabetin merkez noktası Malatya’yı kuşatan Sultan, Haçlı Seferleri sırasında kuşatmasını kaldırmak zorunda kalmıştır. Böylece Danişmend Gazi’ye vakit kazandırdığı için Malatya’ya düzenlediği akınlar üç sene boyunca sürmüş; Malatya valisi Gabriel’in baskılara karşı fazla direnememesi sonucunda yardıma muhtaç kalması ve aradığı yardımı Antakya Haçlı Prinkepsliği’nin lideri Bohemund’da bulmuştur. Olanlardan haberi olan Danişmend Gazi’nin, Malatya’ya doğru yola koyulmuş olan Bohemund’a pusu kurması ve Bohemund ile askerlerinin pusuya düşmesi sonucunda şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Danişmend Gazi’nin galip çıkması ve Bohemund’un esir düşmesi, Haçlı liderleri arasında şaşkınlığa sebep olmuştur. Bohemund’un esir düşürülmesi 1101 Haçlı Seferlerini tetikleyen olgulardan biridir. Kısaca bu bölümde, Müslüman komşuları arasında iki asır boyunca sıkışmış olan Haçlıların her daim batıdaki dostlarından yardım istemelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve dönem kaynaklarında bile pek önem verilmeyen bir hadise olan 1101 Haçlı Seferlerine değinilmiştir. Sadece Haçlı Seferine değil, Anadolu’daki Türk beyleri arasındaki rekabete de değinilmiştir.

“Yükseliş ve Düşüş: I. Kılıç Arslan’ın Doğudaki Durumu” başlıklı altıncı ve son bölüm (s. 201-224), yedi alt başlıktan oluşmaktadır. Sultan Kılıç Arslan, sultan olması itibarıyla Çaka Bey ve Bizans ile mücadele etmiş, Haçlı orduları ile altı büyük savaşa girmiş ve en sonunda Anadolu’daki Danişmendli hâkimiyetini zayıflatarak üstünlüğü kendi lehine çevirmiştir. Çok arzuladığı Malatya’yı ele geçirdikten sonra babası Süleyman Şah’ın izinden gitme düşüncesiyle hareket etmiş, Haçlı Seferleri nedeniyle ertelemek zorunda kaldığı doğu politikalarını gerçekleştirmek için gerçek vaktin geldiğine hükmetmiştir. Bu politikalar doğrultusunda attığı adımlar ve sonuç olarak bu uğurda canını verdiği aktarılmıştır. Bölümün sonlarına doğru Kılıç Arslan’dan sonrasında kısa bir şekilde değinilmekle beraber, nihayet kendisinin mezarı ile türbesi ve şahsiyeti ile tarihî kişiliği hakkında bilgi verilerek bölüm sonlandırmıştır. Yazar, sonuç bölümünde (s.225-226) ise Sultan Kılıç Arslan’ın hatalarına ve doğrularına kısaca değinmiş, döneme ait kaynakların Kılıç Arslan’dan ne şekilde bahsettiğini de aktarmış ve kitabı sonlandırmıştır.

Sonuç olarak bahse konu kitabın, Türk tarihçiliği nezdinde bir üvey evlat muamelesi gören Selçuklu tarihi açısından çok önemli bir çalışma olduğu kanaatindeyim. Sadece tek tip bir kaynak üzerinden gitmek yerine, kaynak çeşitliliğinin fazla olması ve beraberinde yapılan saha çalışmaları nezdinde kitabın, sonunda 15 sayfalık (s. 243-258) 24 görselle taçlandırılması da hem ilgi çekici hem de çalışmaya verilen kıymetin bir göstergesidir. Haçlı Seferlerinin başlangıcı sırasında Anadolu’da Haçlılara karşı büyük bir mücadele vermiş ve sadece bizim tarihimiz açısından değil, Haçlı Seferleri tarihi açısından da

büyük bir kıymete sahip olan Sultan I. Kılıç Arslan hakkında yazılmış en detaylı ve bilgilendirici kitaplar arasında yer aldığını söylemek doğru bir açıklama olacaktır. Aradan asırlar geçmesine rağmen ve hâlen Türkiye coğrafyasının hem kültürel miras açısından hem de Türklerin Anadolu'ya temelli yerleşmesi ve yerleşme süreci içerisindeki yapılanmasını çözümleyebilmemiz açısından bizleri fazlasıyla ilgilendirmekte olan Türkiye Selçukluları tarihinin, ilerleyen senelerde tarihçiliğimiz açısından daha kıymetli olmasını ve böyle eserlerin daha da çoğalmasını temenni etmekteyim.